

Справа жыцця як частка гісторыі

Радкі лёсу Аляксандра Уласава – рэдактара-выдаўца «Нашай нівы»

Тацяна ПАДАЛЯК,
кандыдат філалагічных
наук, дацэнт

У лістападзе адзначаецца 110-годдзе газеты «Наша ніва». Гэта грамадска-палітычнае, навукова-асветнае і літаратурна-мастацкае выданне нацыянальна-адрэджэнскага кірунку стала знакавай з’явай у гісторыі і культуры Беларусі, хоць выходзіла толькі дзевяць гадоў, да жніўня 1915-га. Больш за сем з іх рэдактарам-выдаўцом штотыднёвіка быў Аляксандр Уласаў – асоба неардынарная і вельмі значная. Гэты чалавек умеў разгледзець і падтрымаць таленты.

У той час «Наша ніва», як пісалася на першай яе паласе – «Першая Беларуская Газета з Рысункамі. Выходзіць што тыдзень рускімі і польскімі літэрамі», была адзінай легальнай газетай на беларускай мове. Нагадаем, што першай дазволенай царскімі ўладамі беларускамоўнай газетай, якая таксама выходзіла ў Вільні, стала «Наша доля» – «Першая беларуская газета для вёскавага і месцовага рабочага народу». Яна выдавалася з верасня па снежань 1906 года кірыліцай і лацінкай. Лёс газеты склаўся драматычна: з шасці нумароў чатыры былі канфіскаваны, і ўрэшце выданне «Нашай долі» было забаронена [1, с. 313]. Як трапна заўважыў даследчык А. Слука, «Наша доля» і «Наша ніва» «былі стваральнікамі новага

кірунку развіцця грамадска-палітычнай, народна-дэмакратычнай думкі, якая адлюстроўвала імкненне ўсяго народа да глыбінных эканамічных і палітычных змен» [2, с. 78].

У немалой ступені гэта заслуга і Аляксандра Мікітавіча Уласава. Ён удзельнічаў у падрыхтоўцы «Нашай долі», а шырокую вядомасць і папулярнасць атрымаў як рэдактар-выдавец «Нашай нівы». На гэтай пасадзе ён працаваў са снежня 1906 года, г.зн з 5-га нумара (першыя чатыры нумары рэдагаваў Зыгмунт Вольскі), да сакавіка 1914 года. Потым рэдактарскі рэй «Нашай нівы» перадаў Янку Купалу, а сам заняўся іншымі выдавецкімі праектамі. Значную дапамогу ў выпуску «Нашай нівы» аказвалі браты Антон і Іван Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Язэп Драздовіч, многія іншыя. Выданне штотыднёвіка было спынена ў сувязі з набліжэннем да Вільні фронту Першай сусветнай вайны.

«Наша ніва» арыентавалася на абарону свабод працоўнага народа, адстойвала правы беларусаў на самастойнае нацыянальна-гістарычнае развіццё. Газета была цэнтрам літаратурнага жыцця Беларусі: на яе старонках упершыню пабачылі свет многія творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цёткі, Змітрака Бядулі, Ядвігіна Ш., Цішкі Гартнага, Максіма Гарэцкага, Канстанцыі Буйло, Алеся Гаруна, Браніслава Тарашкевіча... Увогуле каля ста аўтараў надрукаваліся ў «Нашай

ПРА АЎТАРА

ПАДАЛЯК Тацяна Уладзіміраўна.

Нарадзілася ў г. Мінску. Скончыла факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1986), аспірантуру гэтай ВУ (1991). Працавала ў раённым, шматтыражным друку, з верасня 1991 года – выкладчык, старшы выкладчык, з лютага 1999 года – дацэнт факультэта журналістыкі БДУ. З 1992 па 2009 год і ў 2011–2012 гадах – у газеце «Звязда»: карэспандэнт, рэдактар аддзела, намеснік галоўнага рэдактара. У 2009–2011 гадах – намеснік дырэктара па інфармацыйнай рабоце РУП «Дом прэсы» – кіраўнік Прэс-цэнтра. У 2012–2015 гадах – дактарант БДУ. З 2015 года – дацэнт кафедры тэорыі і метадалогіі журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Кандыдат філалагічных навук (1998), дацэнт (2004).

Аўтар амаль 100 навуковых прац, 2 манאграфій, 2 вучэбна-метадычных дапаможнікаў, 3 кнігі публіцыстыкі.

Сфера навуковых інтарсаў: тэорыя і метадалогія журналістыкі, прафесійная этыка журналіста, уздзеянне прэсы на фарміраванне аксіялагічных прынцыптаў аўдыторыі СМІ.

ніве». «Фактычна гэтыя былі пісьменнікі і публіцысты, якія сталі заснавальнікамі беларускай культуры XX ст., вывелі нацыянальную літаратуру і мастацтва на шлях паскоранага развіцця» [3, с. 184].

«Наша ніва» ўнесла велізарны ўклад у станаўленне і развіццё беларускай літаратурнай мовы. Да часу стварэння газеты «на тэрыторыі Беларусі склалася драматычная моўная сітуацыя. Афіцыйнай мовай зносін была руская, значная частка людзей заходніх абласцей размаўляла па-польску. У гарадах да рускай і польскай далучылася яшчэ і яўрэйская мова. Толькі ў вёсцы... захавалася родная мова, якая і жывіла дзейнасць дэмакратычнай інтэлігенцыі. Зразумела, што ўказам цара нельга забараніць народу размаўляць на сваёй мове. Менавіта сяляне здолелі захаваць і зберагчы яе нацыянальны каларыт... Газета «Наша ніва» вярнула роднае слова грамадству. Нетаропка і паступова, усяго за адно дзесяцігоддзе, былі выкрышталізаваны асновы беларускай літаратурнай мовы» [3, с. 189–190].

За смелыя публікацыі ў абарону «забытых беларусаў» «Нашу ніву» часта канфіскоўвалі, накладалі штрафы, адміністрацыйныя спагнанні.

Рэдактар-выдавец Аляксандр Уласаў не раз прыцягваўся да судовай адказнасці, а ў 1909 годзе нават адсядзеў чатыры месяцы ў Бабруйскай крэпасці.

Рандэву з беларушчынай

Аляксандр Мікітавіч Уласаў нарадзіўся 16 (28) жніўня 1874 годзе ў Вілейцы. Ва ўспамінах ён пісаў з доляй гумару: «Мой бацька быў старасвецкі павятовы пачмейстар у гарадку на Віліі. Гэта быў яшчэ час гогалеўскіх пачмейстараў» [4, с. 32]. У 1905-м А. Уласаў скончыў політэхнічны інстытут у Рызе. У час рэвалюцыі 1905–1907 гадоў уключыўся ў грамадска-палітычную барацьбу: арганізоўваў забастоўкі ў Радашковіцкім павеце, у Мінску, браў удзел у нелегальным настаўніцкім з'ездзе, быў адным з арганізатараў Беларускай сацыялістычнай грамады.

У выданне «Нашай нівы» Аляксандр Уласаў уклаў нямала ўласных сродкаў: для яго гэта было справай жыцця. У эксклюзіўным інтэрв'ю аўтару гэтага артыкула ўнучатая пляменніца А. Уласава Рыма Ігараўна Гірыловіч расказала, што ўсе

родныя звычайна называлі яго «рэдактар»: «У сям'і заўсёды з гонарам ставіліся да ўсяго, што рабіў Аляксандр Мікітавіч. Бо лічылася: місія Уласавых – узнімаць беларускую культуру. Аляксандр Мікітавіч быў чалавекам надзвычай цікавым, неардынарным. Ведаў польскую, англійскую, нямецкую, французскую мовы» [5, с. 6].

Ён называў сябе «беларускім інтэлігентам» – і сапраўды быў беларускім інтэлігентам. А яшчэ – адметным дзеячам беларускага нацыянальна-вызваленчага руху. Хоць па нацыянальнасці Аляксандр Уласаў быў рускі, справай свайго жыцця лічыў «будзіць у беларусаў пачуццё чалавека і грамадзяніна», як гаварылася ў праграмай заяве «Нашай нівы».

Дзядзька Улас, так называлі яго ў коле аднадумцаў, вызначаўся ўнікальнымі арганізатарскімі здольнасцямі. Як ніхто іншы ўмеў знаходзіць і згуртоўваць вакол сябе творчых, таленавітых людзей. Яго пляменніца пісала ва ўспамінах: «Наагул дзядзька пры сваёй «абломаўшчыне» меў талент арганізатара. Ён умеў зацікавіць, захапіць сваёй ідэяй. Матэрыяльныя цяжкасці яго не спынялі, бо, калі трэба было, ён абыходзіўся самым мінімальным... У дзядзькі неяк дзіўна спалучаліся флегматычнасць і энэргія. Ён збіраў цікавыя матэрыялы для «Нашай нівы», шукаў цікавых людзей» [6, с. 10].

Аляксандр Уласаў заахвоціў да працы ў рэдакцыі многіх літаратараў, вёў з імі актыўную перапіску. Ва ўспамінах ён так узгадвае гісторыю свайго заводнага знаёмства з Якубам Коласам: «Ехаў я раней, чым тое дзеелася, у трэцім класе. Раптам уваліваецца лапцяватая грамада беларусаў з Нёмана. Загналі платы ў Коўну, едуць назад па Нёмане, каб ізноў гнаць дрэва. Мяне тады распірала, як кажучь цяпер, ад агітацыі, разгаварыўся скоро, чытаў вершы Мацея Бурачка. Тады не было яшчэ ні Купалы, ні Коласа! Плытнікі з вёскі Мікалаеўшчыны. Гэта вёска дастаўляла не толькі «рачных ваўкоў», але і вучыцеляў народных, як м. Валожын – рабінаў. Мне гавораць: «А ў нас адзін настаўнік смешна чытае па-нашаму!» Праз нейкі час быў у Менску з'езд вучыцеляў, на дачы на Камароўцы. На гэтым з'ездзе я спытаўся: «Хто тут з вас з Мікалаеўшчыны беларускія вершы фабрыкуець?» Выходзіць лабаценькі, з чорнай маладзенькай бародкай. Від у яго быў не

зусім забіты семінарскай трафарэтнай вучобай. Я павёў гэтае жамчужнае зерне да Леаніда Канстанцінаўскага. Ветлівыя гаспадары, шыкарная вячэра. Мой вучыцель развярнуўся. «Но лишь божественный глагол до слуха чуткого коснется, душа поэта встрепенётся, как пробудившийся орёл!» Хлопец пераабразіўся, вочы яго ззялі, твар адухатвараўся. Мілагучныя рыфмы спявалі ў яго. Мы ўсе зразумелі, што перад намі – узыходзячая зорка беларускай паэзіі» [7, с. 24–25].

Якуб Колас невыпадкова ўспамінаў Уласава як свайго духоўнага бацьку. Той прапанаваў пачынаючаму паэту – тады настаўніку без пасады, якой ён пазбавіўся пасля ўдзелу ў нелегальным настаўніцкім з'ездзе, – куток у рэдакцыі і капейку на пражыццё.

У трылогіі «На ростанях», у многім аўтабіяграфічнай, Якуб Колас апісвае рэдактара Мікіту Аляксандравіча Уласюка: «Чарнявы, плячысты, з пышнымі чорнымі вусамі, крыху касавокі: адно вока пазірала, як кажуць, на Маскву, другое на Варшаву. На выгляд яму можна было даць гадоў за трыццаць... Ні да якой партыі ён не належаў, называў сябе незалежным хутаранінам, хоць цалкам падзяляў праграму беларускай сацыялістычнай грамады» [8, с. 582]. Вобраз гэты «спісаны» з Аляксандра Уласава. Вось яшчэ адна цытата: «Неўзабаве ў рэдакцыю прыйшоў і сам рэдактар, высокі, плячысты, з пышнымі чорнымі вусамі. Відаць, перад адзяваннем рэдактар чапляў на вусы навушнікі, а канцы іх, туга нацягнуўшы, завязваў на патыліцы і так хадзіў з гадзіну, каб прыдаць вусам пажаданы для іх уласніка выгляд» [8, с. 635]. Гэты напісаны прамом класіка нацыянальнай літаратуры знешні партрэт Уласава цалкам супадае з фотаздымкамі, што захаваліся ў архівах, у сямейных альбомах яго родных і сваякоў.

Дзякуючы «Нашай ніве» і непасрэдна А. Уласаву ўзыходзіла і зорка Максіма Багдановіча. Юны паэт плённа супрацоўнічаў са штотыднёвікам ужо з 1907 года. Яго бацька Адам Ягоравіч, выдатны этнограф і фалькларыст, выпісваў газету, калі жыў у Ніжнім Ноўгарадзе, а потым і ў Яраслаўлі. На «Нашу ніву» падпісваўся і Максім Горкі. Ён сябраваў з Адам Ягоравічам, потым мужчыны ўвогуле парадніліся: ажаніліся з сёстрамі Волжынымі (Горкі – з Кацяры-

◀ Аляксандр Уласаў.
Кастрычнік 1929 года

най, Багдановіч – з Аляксандрай). Максім Горкі высока цаніў «Нашу ніву», лічыў, што яна дае чытачу інфармацыю для роздуму. І сапраўды, газета шматбакова асвятляла рэчаіснасць, змяшчала таленавітыя мастацкія, краязнаўчыя, літаратуразнаўчыя, культуралагічныя творы. Рэдакцыя, дарэчы, вяла статыстыку публікацый. Так, у № 46 за 12 (25) лістапада 1909 года чытаем: «За тры гады жыцця «Нашае Нівы» было ў ёй выдрукавана: 906 карэспандэнці з 489 розных весак і мястэчак Беларусі; 246 вершоў, 61 песьняра, і 91 апаведаньнеў 36 розных пісацэлеу» (тут і далей захаваны правапіс арыгінала. – Т.П.) [9, с. 668]. Навідавоку шырыня «геаграфіі» і тэматыкі, жанравая разнастайнасць публікацый, увага да аўтарскага актыву.

У 1909 годзе газета паведамляла, што пачынае выходзіць у новым, «выгаднейшым фармаце». Побач з інфармацыяй аб прыёме падпіскі публікавалася канкрэтняя праграма выдання і, як звычайна, стаяў подпіс – «Рэдактар-Выдаўца А. Ўласоў»:

«Наша Ніва» паставіла сабе мэту будзіць у беларусаў пачуцьце чалавека і грамадзяніна, голасно гаварыць аб яго патрэбах і правах.

«Наша Ніва» едзіная газета ў краю, каторая мае карэспандэнтаў бадай з усіх

ТАЦІЯНА ПАДАЛЯК. СПРАВА ЖЫЦЦЯ ЯК ЧАСТКА ГІСТОРЫ

мястэчак і шмат з якіх вёсак; у гэтых карэспандэнцыях, як у люстры, відаць усё жыццё нашых дагэтуль забытых беларусоў.

«Наша Ніва» ўсе новыя думскія законы, каторыя датыкаюць Беларусі, разбірае і ацэньвае жывымі прыкладамі з жыцця Беларускага краю.

«Наша Ніва» тлумачыць сваім чытацелю ўсё, што робіцца на цэлым свеце і ў Расіі.

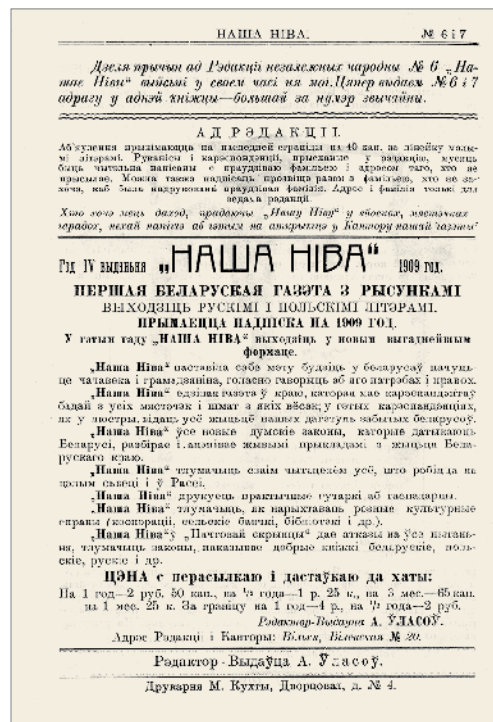
«Наша Ніва» друкуець практычныя гутаркі аб гаспадарцы.

«Наша Ніва» тлумачыць, як нарыхтаваць розныя культурныя справы (коопэрацыі, сельскія банчкі, бібліятэкі і др.)

«Наша Ніва» ў «Пачтовай скрынцы» дае атказы на ўсе пытаньня, тлумачыць законы, паказывае добрыя кніжкі беларускія, польскія, рускія і др.»

Рэдакцыйны менеджмент

Уласаў дбайна клапаціўся пра фінансаванне канамічны падмурак дзейнасці рэдакцыі, як казалі б сёння, займаўся рэдакцыйным менеджментам. Як успамінала яго пляменніца, «спачатку сродкі на выдавецтва «Нашай нівы» ён часткова «вымантэчвае» ў замажнейшых знаёмых; пасля ўжо грошы

паступаюць і ад падпішчыкаў, і ад выдавецкай суполкі «Наша хата», у якую таксама ўваходзіць Саша. «Наша ніва» пачала выдаваць і асобныя кніжкі, а з 1910 году календары» [6, с. 11].

Асабліва ўвага рэдакцыі скіроўвалася на падпіску. На першай старонцы, штонунар, адразу пад назвай выдання друкавалася: «Цэна з перасылкай і дастаўкаю да хаты: на 1 г. – 2 р. 50 к., на 6 мес. – 1 р. 25 к., на 3 м. – 65 к., на 1 мес. – 25 к. За граніцай: на 1 г. – 4 р., на 6 мес. – 2 р., на 3 мес. – 1 р. Перамена адрэсу – 20 кап.». Рэдакцыя падказвала сваім чытачам: «Хто не здале адзін плаціць за «НАШУ НІВУ» 2 р. 50 к. у год, нехай знойдзе ешчэ колькі людзей і выпішэ газэту хаурусам». І раіла: «Хто хочэ мець даход, прадаючы «Нашу Ніву» у вёсках, мястэчках, гарадох, нехай напіша аб гэтым у Кантору нашай газэты».

Газета актыўна шукала і рэкламадаўцаў. Так, з канца кастрычніка 1909 года на першай старонцы рэгулярна змяшчала абвестку, што «друкуецца і скоро выйдзе першы Беларускі Календар «Нашае Нівы» на 1910 г.». Цэна календара – 15 кап., з перасылкай – 20 кап. І прапановы да рэкламадаўцаў далучыцца, з улікам расцэнак на аб'явы: «...пасля тэксту: за цэлую страніцу – 30 руб.; 1/2 стр. – 15 руб., 1/4 стр. –

8 руб. На вокладцы: на апошняй старонцы – за цэлую 50 р., 1/2 стр. – 25 руб., 1/4 стр. – 15 руб. На 2 і 3 старонках – цэною 40 руб., 1/2 стр. – 20 руб., 1/4 стр. – 12 руб.».

Для параўнання: у «Нашай Ніве» расцэнкі на аб'явы былі іншымі: «Аб'яўлення прынімаюцца на паследняй старонцы па 40 кап. за лінейку малымі літэрамі». У газеце друкаваліся кароткія абвесткі на самых розных тэмы: «МАЛАДЫ ХЛОПЕЦ шукае якой-колечы РАБОТЫ»; «ДЗЯУЧЫНА скончыўшая сёлета гімназію шукае працы»; «МАЛАДЫ ХЛОПЕЦ хочэ вучыцца, але ня мае грошы на жыццё. Просіць добрых людзей дапамагчы чым-колечы, або даць якуюсь працу»; «Хто хочэ зарабіць крыху грошы і разам зрабіць добрую прыслугу суседзям, той нехай займаецца прадажай сярпоў Літоўскіх і кос стырыйскіх (Аўстрыяцкіх)... Хто хочэ мець каталёг з цэнамі, той нехай аб гэтым напішэ ў склад, – вышлюць дарма».

У штотыднёвіку змяшчаліся і досыць буйныя рэкламныя блокі (на мове арыгіналу): самых розных перыядычных выданняў (газет і часопісаў), кніг, разнастайных брашур медыцынскага і ветэрынарнага характару: сродкі для барацьбы з халерай, сіфілісам, эпілепсіяй, запорам, гемароем, экзэмай, п'янствам і г. д.; як ратаваць успушаную жывёлу і інш. Рэкламавалася таксама «насення, прылады для агароднікоў, расады, флянсы кветак, прышчэпы», «машыны і прылады гаспадарскія», «карманныя часы с вечным календарем» і г. д. Яшчэ нядаўна не прынята было ўзгадваць, што на старонках «Нашай нівы» рэкламаваліся і інтымныя тавары: «ТОЛЬКО НАПИШИТЕ!! и вы получите немедленно совершенно БЕСПЛАТНО преискурантъ резиновыхъ Парижскихъ изделий, необходимыхъ каждому МУЖЧИНЕ, каждой ЖЕНЩИНЕ, какъ ХОЛОСТЫМЪ, такъ и ЖЕНАТЫМЪ»; «Новая книга КАКЪ ПРЕДОХРАНИТЬ СЕБЯ ОТЪ БЕРЕМЕННОСТИ И ЗАРАЖЕНІЯ». А вось наступная рэклама друкавалася са скарачэннямі асобных словаў: «ПРЕЗЕРВАТИВЫ. Мужск. не рвуц. лучш. загран. резины, тончайш. выделки дюж. 75 к. ... Дамскіе: по Мезингу резинов. дюж. 4 р. і 5 р. Губочки дюж. 2 р. ... Требуйте бесплатно интересный преискурантъ»...

Рэдакцыя захоўвала журналістскую этыку, тайну псеўданіма, прымала адказнасць за дакладнасць інфармацыі, змешчанай без называння прозвішча аўтара. Досыць часта

штотыднёвік публікаваў рэдакцыйны зварот да чытачоў – патэнцыяльных аўтараў: «Рукапісы і карэспандэнцыі, прысланыя у рэдакцыю, павінны быць чытэльна напісаны с праудзіваю фамільею і адрасам таго, хто яе прысылае. Можна такжэ падпісаць прозвішце разам з фамільею, хто не захочэ, каб была надрукована праудзівая фамілія. Адрэс і фамілія толькі для ведама рэдакцыі».

«Нашаніўцы» не баяліся прызнаваць і выпраўляць свае памылкі. Напрыклад, у № 43 за 22 (4) кастрычніка 1909 г. чытаем: «Ад рэдакцыі: у № 42 выйшла абмылка», «страка 22 трэба чытаць «Мала у нас нават ёсць і такіх палякоў...», а не «Не мала»» [9, с. 629]. Друкавала газета тлумачэнні і ўдакладненні – як у № 6–7 за 12 (25) лютага 1909 г.: «Дзеля прычын ад Рэдакцыі незалежных чародны № 6 «Нашае Нівы» выйсьці у сваём часі ня мог. Цяпер выдаем № 6 і 7 адразу у аднэй кніжцы – большай за нумэр звычайны» [9, с. 104]. Гэта і своеасаблівая фінансавая справаздача перад чытачом.

А. Уласаў быў не толькі выдаўцом і рэдактарам, адкрывальнікам новых імёнаў беларускай літаратуры, але і дзейным журналістам. Пісаў на розных тэмы, але перавагу аддаваў аграэканамічнай праблематыцы. «У гісторыі беларускай журналістыкі А. Уласаў лічыцца першым беларускамоўным публіцыстам-эканамістам», адзначае даследчык С. Говін [10, с. 270].

«Нашай нівай» выдавецка-публіцыстычная праца А. Уласава не абмяжоўвалася. Дзядзька Улас быў адным з арганізатараў выдавецкага таварыства «Наша хатка». У 1912 годзе ён наладзіў выданне сельска-гаспадарчага часопіса на беларускай мове «Саха», у 1914-м – краязнаўчага часопіса для дзяцей і моладзі «Лучынка».

Гімназія імя Ф. Скарыны

Многае ў жыцці А. Уласава звязана з «радавым гняздом», фальваркам Мігаўка пад Радашковічамі. Дарэчы, менавіта ў Мігаўцы вядомы мовазнавец Браніслаў Тарашкевіч пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай Верай Андрэўнай Сніткай – пляменніцай Уласава [11, с. 101]. Вера Андрэўна Ніжанкоўская (прозвішча па другім мужы) пайшла з жыцця ў 1998 годзе ў шанюўным узросце – 97 гадоў. Яна пакінула падрабязны і надзвычай цікавы ўспаміны пра свайго дзядзьку А. Уласава. Нашчадкаў Аляксандра Уласа-

► Аляксандр Уласаў (у цэнтры) з вучнямі і настаўнікамі Радашковіцкай гімназіі. Побач з Уласавым яго жонка з дзецьмі. Мігаўка, 1927 год

ва засталася няшмат. Ажаніўся позна, калі было ўжо за 50. Яго жонкай стала настаўніца Аляксандра Паўлаўна Стальмаховіч [12, с. 11]. Звесткі адносна іх сумесных дзяцей досыць супярэчлівыя. Даследчык жыцця і творчасці А. Уласава пісьменнік У. Содаль у кнізе «Волат з Мігаўкі» піша, што сям'я Уласавых гадала дваіх дзяцей, хлопчыкаў-блізнюкоў, якія нарадзіліся ў Мігаўцы ў 1926 годзе [12, с. 12]. А вось сваякі А. Уласава сцвярджаюць – родных дзяцей у яго не было: жонка ўжо да шлюбу мела сыноў-блізнят. Уласаў іх усынавіў, даў сваё прозвішча [5, с. 9].

У 1921 годзе, калі Беларусь была падзелена на дзве часткі, Мігаўка апынулася на тэрыторыі Заходняй Беларусі, што адышла да Польшчы. Беларускі інтэлігент А. Уласаў працягваў высакародную асветную працу. За спробу адкрыцця ў Радашковічах беларускай гімназіі быў арыштаваны польскімі ўладамі і змешчаны ў канцлагер у Стшалкове. І ўсё ж гімназія імя Ф. Скарыны пачала працаваць у 1922 годзе.

Ён быў актыўным членам Таварыства беларускай школы, засядаў у польскім сейме як пасол ад радашковіцкіх сялян. Ён змагаўся за Беларусь, за мову. Абураўся, што палякі ўціскаюць, топчуць беларушчыну. Дамагаўся, каб дзеці беларусаў мелі магчымасць вучыцца на роднай мове, патрабаваў

перакласці цяжар падаткаў на плечы заможных, не насаджаць на беларускіх землях польскае чыноўніцтва, падтрымліваў Браніслава Тарашкевіча ў тым, каб быў створаны рабоча-сялянскі ўрад і Заходняя Беларусь далучылася да БССР.

У канцы 1928 года польскія ўлады пачалі ліквідацыю нацыянальных школ у Заходняй Беларусі. У знак пратэсту супраць уціску ўспыхвалі школьныя забастоўкі. Адбылася такая і ў Радашковіцкай гімназіі. За ўдзел у хваляваннях былі выключаны самыя актыўныя гімназісты, у тым ліку і Яўген Скурко – будучы паэт Максім Танк. У 1929-м палякі закрылі гімназію, якую называлі «камуністычнай».

Сам Аляксандр Уласаў пісаў пра гэта ў лісце да старшыні Сыгэвіцкага сельсавета Пятра Шлойды 25 верасня 1939 года, адразу ж пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР: «З велізарнымі цяжкасцямі адкрыў такі гімназію ў Радашковічах. За 8 гадоў прайшло праз гімназію 860 чалавек сялянскай моладзі і 120 скончыла. 860 чалавек улілося ў цёмную вёску. Гэты актыў папоўніў рады КПЗБ. У гімназіі былі ўвесь час камсамольскія арганізацыі па ўзгадненню з камуністычнай партыяй. Дзякуючы гімназіі і яе былым вучням, Маладзечанскі павет лічыўся палякамі самым рэвалюцыйным...» [5, с. 10].

Заступніцтва не дапамагло

Чырвоную армію ў верасні 1939 года Аляксандр Уласаў вітаў з радасцю. Як узгадвае пляменніца: «...ён прыйшоў да мяне поўны энтузіязму. Вось калі ён будзе пісаць і друкавацца як эканаміст. Ён сам едзе ў Маладэчна прапанаваць свае паслугі ў рэдакцыю газеты. Адтуль яго, як супрацоўніка, пасылаюць у НКВД на зацьверджаньне. Там яму загадалі напісаць аўтабіяграфію. Дзядзька апісаў на 17 старонках усе свае заслугі ў беларускім і рэвалюцыйным руху. З НКВД ён ужо ня выйшаў, і, здаецца, аўтабіяграфія фігуравала як акт абвінавачвання» [6, с. 16].

Даведаўшыся пра арышт Уласава, колішнія «нашаніўцы» Якуб Колас, Янка Купала, Змітрок Бядуля 26 чэрвеня 1940 года напісалі ліст сакратару ЦК КП(б) Беларусі П.К. Панамарэнку: «З імем Уласава непарыўна звязана арганізацыя першых беларускіх газет – «Наша Доля» і «Наша Ніва»... рэдактарам якой быў Уласаў. Мы таксама прымалі актыўны ўдзел у названых газетах як іх супрацоўнікі, змяшчалі свае артыкулы і вершы, пратэстуючы ў іх супраць самадзяржаўнага дэспатызму, супраць сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту беларускага народа. Мы добра ведаем Уласава як чалавека, адданага працоўнаму народу, як культурнага работніка і збіральніка разрозненай беларускай інтэлігенцыі з тым, каб паставіць яе на службу народу. Супраць рускай культуры Уласаў ніколі не ставіўся адмоўна і ў сваёй дзейнасці не ставіў пытаньня аб адрыве беларускага народа ад народа рускага. У цяперашні час Уласаў ужо стары, і было б несправядліва для яго, калі б ён на схіле сваіх гадоў не прыняў удзелу ў будаўніцтве новай сацыялістычнай культуры народа, за які ён змагаўся і аддаў шмат гадоў свайго жыцця. Таму мы просім Вас, тав. Панамарэнка, перагледзець пытаньне аб Уласаве і паставіцца паблажліва да яго памылак, калі яны ў яго былі, і даць яму магчымасць рэабілітаваць сябе на савецкай рабоце» [13, с. 225].

Аднак заступніцтва вядомых пісьменнікаў не дапамагло. 29 лістапада 1940 года А. Уласаў быў асуджаны як «сацыяльна небяспечны элемент» – далі яму 5 гадоў лагераў. Афійскае абвінавачанне: «шпіёнска-правакатарская дзейнасць». 11 сакавіка 1941 года на станцыі Марыінск Кемераўскай

вобласці былы рэдактар «Нашай нівы» памёр, як напісана ў даведцы, ад «паралічу сэрца». Паводле іншых звестак, памёр на этапе ў горадзе Арол ці Рэспубліцы Марый Эл.

У 1961 годзе Аляксандра Мікітавіча Уласава рэабілітавалі. А ў лістападзе 2007 года была адкрыта мемарыяльная дошка: «У в. Мігаўка жыві і працаваў вядомы палітычны і грамадскі дзеяч, адзін са стваральнікаў Беларускай сацыялістычнай грамады, выдавец А.М. Уласаў (1874–1941 гг.)». Першапачаткова гэты памятны знак меркавалася ўстанавіць у Мігаўцы, але, як патлумачыла «Маладзечанская газета», у вёсцы засталася ўсяго некалькі хат, і тыя належаць дачнікам [14]. Таму было вырашана замацаваць мемарыяльную дошку на будынку Радашковіцкага сельсавета, на тэрыторыі якога знаходзіцца Мігаўка.

Справа жыцця Аляксандра Уласава стала неад’емнай часткай гісторыі Беларусі – яскравай і горкай. ■

ЛІТАРАТУРА

1. Конач, У. «Наша доля» / У. Конач // Эцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. – Т. 5: М – Пуд. – Мінск: БелЭн, 1999. – С. 313–314.
2. Слука, А.Г. Беларуская журналістыка: падручнік / А.Г. Слука. – Мінск: БДУ, 2011. – 447 с.
3. Слука, А.Г. Беларуская журналістыка: вучэб. дапам.: у 3 ч. / А.Г. Слука. – Ч. 1. – Мінск: БДУ, 2000. – 230 с.
4. Уласаў, А. Дні жыцця (фрагмент успамінаў) / А. Уласаў // Я тут бачу свой край...: Маладзечаншчына літаратурная: проза, паэзія, публіцыстыка, драматургія: зборнік / уклад. М. Казлоўскага. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2005. – С. 32–42.
5. Падаляк, Т.У. Дыялогі на мяжы стагоддзяў. Класікі і сучаснікі ў інтэр’еры часу: у 2 ч. / Т.У. Падаляк. – Ч. 1. – Мінск: Выдавецкі дом «Звязда», 2013. – 216 с.
6. Ніжанкоўская, В.А. Пра Аляксандра Уласава / В.А. Ніжанкоўская // Спадчына – 1995. – № 3 – С. 9–17.
7. Расстраляная літаратура: творы беларускіх пісьменнікаў, загубленых карнымі органамі бальшавіцкай улады / уклад. Л. Савік, М. Скоблы, К. Цвіркі; прадм. А. Сідарэвіча; камент. М. Скоблы, К. Цвіркі. – Мінск: Кнігазбор, 2008. – 696 с.
8. Колас, Я. На ростанях / Я. Колас // Збор твораў: у 14 т. – Т. 9. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1975. – С. 389–755.
9. Наша ніва. Першая беларуская газета з рысункамі. Факсімільнае выданне. – 1909. – Вып. 2. – Мінск: Беларуская навука, 1996. – 768 с.
10. Говін, С.В. Аляксандр Уласаў – выдавец-рэдактар і публіцыст / С.В. Говін // Журналістыка – 2013: стан, праблемы і перспектывы: матэрыялы 15-й Міжнар. навуц.-практ. канф., 5–6 сн. 2013 г., г. Мінск / рэдкал.: С.В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Вып. 14. – Мінск: БДУ, 2013. – С. 268–272.
11. Падаляк, Т.У. Сямейная сага Браніслава Тарашкевіча / Т.У. Падаляк // Беларуская думка. – 2016. – № 5. – С. 98–103.
12. Содаль, У.І. Волат з Мігаўкі: Успаміны землякоў пра А. Уласава / У. Содаль. – Мінск: Выд. В. Хурсік. – 144 с.
13. Рогач, А.В. Аляксандр Мікітавіч Уласаў / А.В. Рогач // Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Вілейскага раёна. – Мінск: БЕЛТА, 2003. – С. 222–226.
14. Крупнянкова, А. Мы прыйшлі да цябе, дзядзька Улас... / А. Крупнянкова // Маладзечанская газета. – 2007. – 6 ліст.